

Nooit meer oorlog. Nooit meer haat en ellende

'Ik werd misselijk en plotseling besefte ik wat oorlog werkelijk betekende. Het gaat om mensen die elkaar doden. Hier gebeurde het vlak voor mijn ogen.'

'We waren blij (met de bevrijding), maar niet uitbundig. Daarvoor was er teveel gebeurd.'

De Warnsveldse doodgraver die een kapitein van de Canadezen op de begraafplaats ziet. Waar moeten de gesneuvelde soldaten begraven worden?

'Ik bedenk me even, dan geef ik hem toestemming om de jongens in klasse A te begraven.'

'Daar liggen ze. Deze mensen gaven dus hun leven voor onze vrijheid. Ze hadden toch ook ouders, broers, zusters, misschien wel vrouw en kinderen. Ik zie witte bloemetjes, witte onschuld groeien. Ik vroeg aan de kapitein: bloemen? Ze krijgen ieder een bosje op de borst, door mijzelf erop gelegd.'

Dokter Van Bork, psychiater, die met een witte vlag de schietende Canadezen tegemoet loopt om een grote aanval op het Graffel te voorkomen. Met succes. Uitsproken dapper.

'Een Duitse soldaat die ons adviseert niet in de kelder te gaan zitten en daarmee waarschijnlijk ons leven redt.'

Uit deze verhalen klinkt op een bijzondere manier de emotie, de angst, de (gematigde) vreugde, de dapperheid, lafheid, de diep beleefde betekenis van vrijheid en moreel besef.

De Dordtse (ik ben daar geboren) verzetsstrijder Keesmaat werd in 1941 in de gevangenis in Scheveningen door een NSB-bewaker met een sleutelbos in zijn gezicht geslagen, terwijl hij op berechting wachtte. Op de vraag van een Duitse officier, die als rechter functioneerde, wie zijn gezicht beschadigd had, antwoordde hij dat er met hem niets gebeurd was.

Op 13 maart 1941 werd hij met 17 anderen ter dood veroordeeld. Na de uitspraak kwam de betreffende rechter/officier naar zijn cel en vroeg hem weer de naam van de man die hem mishandeld had. 'Met mij is niets gebeurd.'

De dader die bij de rechtszaak aanwezig was, stuurde een fruitmand als dank.

Deze ging retour, maar Keesmaat vroeg aan de dominee of hij de NSB-er wilde vragen aanwezig te zijn bij het avondmaal dat gehouden werd vóór de executie. Dat is ook gebeurd.

Deze gebeurtenis, verteld door de dominee die erbij betrokken was, symboliseert voor mij het ware Verzet. Verzet tegen onmenselijk optreden, tegen de aantasting van de geestelijke vrijheid; maar geen verzet tegen de mens zelf. Deze verzetsstrijder bleef tot het uiterste humaan. Geen haat als (begrijpelijke) reactie.

Ik denk dat, als we die geesteskracht iets meer op kunnen brengen, dit herdenken 50 jaar na dato nog meer betekenis heeft.

*Yvonne A. van der Houwen-van Lelieveld
(voorzitter comité herdenking Zutphen)*